

KERPEL PÉTERNÉ

Egy reformkori pápai diákfolyóirat:
a „Rózsa” (1836–1837)

A DUNÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET Tudományos Gyűjteményének számos felbecsülhetetlen jelentőségű egyház- és iskolatörténeti dokumentuma között bukkantunk rá egy pápai diákok által összeállított diákújságra. Az 1836–37-es tanévből fennmaradt *Rózsa* című „szépművészeti folyó-irat a’ Pápai Ref. Tanuló Ifjúság próbadolgozataiból” nyújt válogatást. Az egységes kötetű összefűzött kéziratú újságot műfaji sokszínűség jellemzi. Epikát, lírát, sőt drámát is olvashatunk kolligátum oldalain, de megtalálhatók benne a hírlapokra jellemző időszerű hirdetések, adomák, találós kérdések és rejtvények is.

A gondosan megszerkesztett diáklap azért érdemel figyelmet, mert e kezdeményezés — az 1834–1835-ben kiadott *Házaló* c. kéziratú folyóirattal együtt¹ — az 1840-ben alakult kollégiumi olvasóköri körnek, s a belőle 1841 áprilisában Tarczy Lajos által megszervezett Képzőtársaság közvetlen előzményének tekinthető.² A magyar művelődéstörténet — Petőfi és Jókai révén — elsősorban a képzőtársulatról vett tudomást. Tudományos kutatások tucatjai irányultak a Képzőtársaság működésének feltárására, a két géniusz tehetségének alakításában betöltött szerepére, miközben megfedkeztek az előzményekről. Holott a korábbi kezdeményezésekre a Képzőtársulat jegyzőkönyvében közvetlen utalást találunk: „A történet intőszava ‘s jelenkorunk tanítása megihleték főiskolánk növendékeit, s ők megérték ébredő honunk, meg a’ jelenkor kívánatát. Már évekkel ezelőtt egyesültek literatúránk virágainak megszerzésére, ‘s azok olvasása általi önképzésükre. Hogy ezt csak első lépésnek tartották, ‘s hogy nem vélték elégnek a közmunkásságot munkátlamul szemlélni, mutatják kéziratban levő dolgozataik – egy képzőtársaság utáni bár homályos, de folytonosan élő vágyuk létesítésének félreismerhetetlen tanúi.”³

¹ DREKK 0. 794.399. A *Házaló* c. hetenként megjelenő folyóiratnak a második félvévből, 1835-ből a 7., 8., 9., 10., 12., 13. száma maradt fenn. Az elbeszéléseket, vígjátékokat, verseket, rejtvényeket és helyi híradásokat közzétevő folyóiratot Bocsor István, Mező Dániel, Vály Ferenc tanárok felügyelte, Szücs (Szüts) Károly szerkesztette „segéd-társai” — Gerenday József és Mező Lajos — közreműködésével. A szerkesztők és álneven írók a 20 év feletti kollégiumi hallgatók közül kerülhettek ki. Az orgánumra dr. Hudi József hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

² A képzőtársulatról BORSOS 1892. TRÓCSÁNYI 1981. 184.

³ DREL. I. 7. n. A Pápai Képzőtársulat iratai. Jegyzőkönyvek, 1841.

A korábbi kezdeményezésekről a képzőtársaságról az Athenaeumban 1843-ban megjelent beszámolóban sem feledkeztek meg: „*Bírunk mindazáltal — olvashatjuk a híradásban — egypár kötet kéziratot azon korból, mint az önmunkásság gyümölcseit. Ezen gyűjtemény ívei hetenként jelentek meg és kerengtek a főiskolában, de a képződésnek ezen neme egyoldalú volt 's megszánt.*”⁴

A diákság eme beszámolója alapján feltehető, hogy történt kísérlet képességeiket fejlesztő, irodalmi érdeklődésüket kielégítő egyesület létrehozására, de mindeddig a Képzőtársaság előzményeként csak az 1840-től működő, Bocsor István által szervezett olvasótársaságról tudunk.⁵

A „RÓZSA” LÉTREJÖTTE

A *Rózsa* című kiadványra először az irodalmi diáktársaságokat jól ismerő Bodolay Géza hívta fel a figyelmet, aki a pápai kollégium történetének egyik fejezetét feldolgozó tanulmányában „kéziratot verseskötetként” említi, s feltételezi, hogy Bocsor tanítványaitól származik.⁶ Bocsor István joghallgatóként köztanítója is volt az iskolának, 1835-től rendes tanárrá nevezték, de két évre külföldre utazott tanulmányútra.⁷ Így tehát azt, hogy az 1836 novemberében megindított szépirodalmi próbálkozások szervezője és irányítója ő lenne, aligha állíthatjuk. Annál is inkább, mivel a szerkesztő, az ellenőr és a segéd-társak neve minden lapszámban megtalálható, s ezek között egyetlen akkori tanár neve sem szerepel.

A *Rózsa* című szépirodalmi folyóirat feltárása pótolja a kollégiumtörténet számára azt a hiányt, amely a pápai diákság írásbeliségében az 1803-as *Próbadarabok* és az 1840-es évek önképzőköri alkotásai között mindezidáig fennállt. A természettudományi, filozófiai, történelmi és bibliai tárgyú értekezéseket magyar nyelven felvonultató *Próbadarabok* írói éppúgy álnéven publikáltak, mint a *Rózsa* munkatársai.

Az 1803-ban álnéven író nyolc lelkes diák valódi nevét nem ismerjük, ezzel szemben a *Rózsa* írói a 17. és 30. számban vállalják nevüket, bár céljuk ugyanaz: „*Nem a' hírnév nemtelen vadászása, hanem önnön tehetségeink pallérozása.*”⁸ 1837-ben a *Rózsa* azzal biztatja a diákokat, hogy „*a gondolatok kicserélésében és közlésében lelkes öröm várja a csüggedhetetlen fáradozót.*”⁹ Ez összecseng Tarczynak a Tavasz zsebkönyv Előszavából jól ismert elveivel: „*az ifjak köztí véleményközlés, eszmezsurlódás — azon kívüül, hogy folytonos gyakorlás által a gondolatok elmondásában bizonyos bátorságot s ügyességet teremt — az egyes tár-*

⁴ BODOLAY 1963. 288.

⁵ SZINNYEI I. Bp., 1891. 1120.

⁶ TRÓCSÁNYI 1981. 230.

⁷ KISS 1908. 15.

⁸ DREKK O.500. *Próbadarabok*. 1803. 5.

⁹ DREKK O.533. *Rózsa*, 1836–1837. 119.

gyakróli nézetet hatalmasan tisztítja, sőt némely tán örökre rejtve maradt magvakat is csírádzásra bír.”¹⁰

Az irodalom és retorika művelésének a pápai református kollégiumban — akárcsak Debrecenben, Sárospatakon, Nagyecyeden — több évszázados hagyomány volt, e hagyomány azonban a felvilágosodás korától kezdve módosult. A deákos (latin) műveltségesség fokozatosan háttérbe szorult, s a magyar nyelvű nemzeti kultúra fokozatosan mind nagyobb teret nyert.¹¹ A város életében külön autonómiának számított a diákonkormányzat (coetus), melynek szervezetét és működését a kor követelményeihez idomul új kollégiumi törvények (1836, 1845) szabályozták.

Kéziratos időszaki kiadvány megjelentetése nem igényelt hatósági engedélyt. A szigorú *cenzára* megkerülésére a kéziratos előállítás és terjesztés önként kínálkozott. A *Rózsa* 1–17. számáig mindenütt a következő jegyzet található a lapszám legalján: „*T. Vály Ferencz Senior. T. Kun Pál Ellenőr 's a' közönséges Tanító Urak felügyelők alatt szerkeszti Csilus, — segéd társak: Jeremiás, László, Bátki, Fördős, Fekete, Szücs Urak*”

A lapkészítésben felügyelőként közreműködő „közönséges tanító urak” maguk is diákok voltak, mégpedig a felsőbb évfolyamokon tanuló ifjak. Vály Ferenc¹² köztanító (publicus praeceptor) 1833–34-ben szintaxist tanított, 1836–37-ben seniorként a könyvtárnoki feladatokat is ellátta. Így került kapcsolatba a főiskolán keringő hetilappal, melyben a kínálgató alkalom ellenére sem közölt írásokat. Vály Ferenc neve elsősorban azért is ismert, mert hosszú ideig Pápán tanított, s felesége, Jókai Eszter, Jókai Mór testvérnője volt.¹³

Kun Pál, a *Rózsa* ellenőre 1834–35-ben poeticát tanított. A joghallgatók közül fontos Boross (Boros) Mihály neve, akit az irodalmi köztudat mint lapszerkesztőt tart számon. A diáklapban neve Borosként szerepel, de az életrajz ismeretében¹⁴ minden kétséget kizáróan ugyanazon személyről van szó. Boross Mihály 1835-től a pápai kollégiumban jogot tanult¹⁵ és 1842-ben már végzett diákként lett a Képzőtársaság tiszteletbeli tagja.

Ha annak az okait nyomozzuk, hogy mi készítette zsenyéik publikálására az amúgy igencsak elfoglalt ifjakat, arra a fiatal tanárgárdára kell ráírnyítani a figyelmet, akik az 1830-as évek elején kerültek az ősi alma mater falai közé. Tarczy Lajos, Bocsor István, Stettner-Zádor a magyar nemzeti

¹⁰ Tavasz zsebkönyv. Pápa, 1845. Előszó.

¹¹ Az oktatás-nevelés tartalmában bekövetkezett változásokat is bemutatja KISS 1896.

¹² Vály Ferenc (1810–1882) 1837-től a komáromi református gimnázium tanára, 1848-tól a pápai kollégium pedagógiai tanszékének vezetője, később a tanítóképző tanára, majd igazgatója.

¹³ SZINNYEI XIV. Bp., 1914. 795–796.

¹⁴ Új magyar irodalmi lexikon. Bp., 1994. I. 270.

¹⁵ A jogi tanszéket 1832-ben alapították, vezetője Stettner (Zádor) György volt.

szellemet, a magyar nyelvű tanítási rendszert honosították meg a kollégiumban.¹⁶

Stettner 1832-ben – amikor a pályakezdő Tarczy filozófiát adott elő Hegel szellemében – magyarul kezdett tanítani a jogi tanszéken, s a következő évben magyarul tartotta székfoglalóját. Bocsor szintén magyarul tanította a poétikát, és amikor 1837-ben a történelem tanszéket is elfoglalhatta, nagy hatású előadásokat tartott anyanyelvünkön az egyetemes történelemről, többek közt az angol és francia forradalomról. Az új nemzedék fellépése „valóságos őrsváltásnak”¹⁷ tekinthető, melynek következtében a pápai kollégium magyar tannyelvűvé vált, mielőtt anyanyelvünk a diplomáciai nyelv rangjára emelkedett volna.¹⁸

A magyar nemzeti kultúra alakításában és a személyiség önművelésében országszerte kiemelkedő szerepe volt a diáktársaságoknak. Az 1820-as évektől kezdve Selmeceen, Eperjesen, Késmárkon, a 30-as években Sárospatakon is működött már társaság; Debrecenben is ekkortájt alakult az olvasótársaság.¹⁹

A magyar nyelv terjedését, a diákság nemzeti irányú szervezkedését a politikai hatalom nem nézte jó szemmel. A Helytartótanács és az erdélyi Gubernium a diáktársaságok betiltását határozta el. 1835-ben a kolozsvárit, 1836-ban az enyedit és a marosvásárhelyit oszlatta fel. A diákegyesületeket 1836-ban Magyarországon is betiltották; éppen akkor, amikor bebörtönözték a pozsonyi ifjúság vezetőit, pert indítottak Kossuth és Wesselényi ellen.²⁰ A diáktársaságok működési tere az irodalomra, szociális térre korlátozódott.

Debrecenben Péczely József ifjú professzor volt a kollégium szellemi mozgatója. A történelem, a latin, és a görög nyelv tudósa 1828-ban jelentette meg a *Pallas Debrecina* c. antológiát. Ezt követte az 1832–36 közt évente megjelentetett *Lant* c. zsebkönyv. „Nem a debreceni kör szellemében dolgoztak már, hanem az *Auróráéban*, finomkodó, nyelvújítási szókinccsel.”²¹ A *Lant* munkatársai között fölbukkan Kuthy Lajos és Obernyik Károly, a későbbi drámaíró. Toldy Ferenc után azt is tudhatjuk Péczelyről, hogy „házához hívogatta kitetszőbb tanítványait, olvasni, írni valót adott; munkáikat

¹⁶ ANTAL 1908. 23. A kollégiumban a tanítás az 1841/42. Tanévben vált teljesen magyar tannyelvűvé. HUDI 2001. 22.

¹⁷ SEBESTYÉN 1908. 32.

¹⁸ Debrecenben 1831-ben alapították a magyar tanszéket, ekkor indult meg a magyar nyelv és irodalom tantárgyszerű oktatása. Vö. BARCZA 1988. 664. A magyar hivatalos nyelvet az 1843/44: 2. tc. vezette be.

¹⁹ BODOLAY 1963. 41. A nevesebb református iskolák közül Kolozsvárt 1830-ban, Sárospatakon 1832-ben, Debrecenben és Székelyudvarhelyen 1833-ban, Nagyenyeden 1834-ben alakult ifjúsági irodalmi egyesület. Debrecenben az Olvasó Egyesület 1833-ben 9 tanuló részvételével alakult meg, 19 pontból álló alapszabályát 1834. november 19-én fogadták el. V. ö. BARCZA 1988. 704–715.

²⁰ BODOLAY 1963. 45.

²¹ TOLDY 1908. 502.

megigazgatta, majd nagyobb ösztön kedvéért, világ elibe adta”²² Csakúgy, mint Pápan Tarczy, aki a német lírikusokból válogatott verseskötetet szerkesztett *Gyöngyök a német költészetből* címmel. Eperjesen a *Jácint* c. zsebkönyv (1836)²³ Nagyenyeden a *Virágos Kosár* című nyomtatott kiadvány²⁴ bizonyítja, hogy a diákság alkotótevékenysége országszerte élénk volt ezidőtájt.

A „RÓZSA” JELLEMZŐI

A *Rózsa* szélesebb körben a pápai református nagykönyvtár nyomtatott kéziratkatalógusának megjelenésekor vált ismertté.²⁵ A katalógusból és a kötetből azt is megtudjuk, hogy Császár István lelkész tulajdonából került a könyvtár állományába 1923-ban. Valószínűleg ekkor végezték el az oldalak számozását is, mindig csak a jobb oldalt jelölve, így 442 oldal terjedelemtől beszélhetünk. Az egyes lapszámok kötetbe rendezése viszont korábbi, ezt mutatja a rongált, préselt papír kötéstábla, valamint az utolsó oldalon álló bejegyzések.

A használattól kissé megrongált lapokat minden bizonnyal az összes szám elkészülte után fűzték egybe. Emiatt a bal oldali szöveg a sorok végén nehezen olvasható. A szerkesztők hiába figyelmeztették olvasóikat: „Majd minden számjai Rózsánknak össze törve 's piszkolva jöttek vissza: ezennel kéri a Szerkesztőség a' Nagy érdemű olvasó Urakat méltóztassanak nagyobb figyelemmel iránta lenni.”²⁶

A lap fontos ismertetőjegye, hogy hetente hétfőnként jelent meg. A kézről kézre járt példányok mindig hét végén kerültek vissza a szerkesztőhöz. Azt, hogy ezt valóban be is tartották, a következő felhívás igazolja: „Rózsánk a' határ napon pontosan megindul mégis az a' panasz a' N. Ifjuságnak,²⁷ hogy hét-utolján, szombaton vagy vasárnap látja csak, néha akkor sem, 's nem olvashatja egész figyelemmel az idő szűk volta miatt; ezennel kéri a szerkesztőség a' N. Érdemű Urakat ha el olvasták tüstént tovább küldeni méltóztassák.”²⁸

Csak karácsonykor, húsvétkor és az év végi kötelező vizsgák táján telt el hosszabb idő az egymást követő lapszámok megjelenése között. 1836. november 13-án jelent meg a *Rózsa* első száma. Ettől kezdve 1837. április 24-ig, a 17. számig Csilus János volt a szerkesztő. A 19. számtól, azaz 1837. május 22-től az augusztusi utolsó számig Tóth Antal látta el ezt a feladatot. Kivételt

²² JUHÁSZ 1943. 139.

²³ BODOLAY 1963. 659.

²⁴ BODOLAY 1963. 661.

²⁵ SZABÓ 1987.

²⁶ *Rózsa* 1836–1837. 140. A felhívás a 12. számban jelent meg.

²⁷ *Nemes Ifjuságnak*

²⁸ *Rózsa* 1836–1837. 140.

képez a 18. szám, amely nem nevezi meg a szerkesztőt, nyilván ekkor történt a váltás.

A lap összeállítását a mindenkori szerkesztő Vály Ferenc seniorral, Kun Pál ellenőrrel és a köztanítókkal együtt végezte. A szerkesztő segítői főként a publikáló diákok voltak, akik eredeti kézírásukkal nyújtották át zsengéiket. Néha olyan neveket is találunk a segédek között, akiktől nem olvashatunk alkotást, valószínűleg szép írásuk miatt alkalmazták őket. Ma is csodálatra méltó az a műgond, amellyel előállították a lapot. Soráthúzást csak egyetlen esetben, a 28. számban találunk. Rényes *Szeget szeggel* című tréfás történetéből Vály Ferenc, mint felügyelő törölt két sort.²⁹

A kor irodalmi ízlését tükrözi a *címválasztás*. Az almanachlúra virágkultuszát ismerhetjük fel abban a szimbolikában, amely az irodalmi alkotásokat nyíló virághoz hasonlítja. Amikor tehát a címlap belső oldalára egy-egy virágzó és bimbós piros színű rózsát pingáltak a diákok, zöld levelekkel és a szárazon gondosan rajzolt tüskékkel, alkotásaikat kívánták jelképezni.

A bírálatokban többször is történik utalás a *Rózsára*, pl. *„Egy évi nyilta után hullatja leveleit Ró'sánk, köszöni az ápoló kezeket, nem akar szóltan megválni, hálát rebeg azoknak, kik keblekre méltatták, hálát kik plántálták, hálát kik öntözték”*³⁰

A 17. számig tizenhárom, a következő tizenhárom számban pedig heten látták el publikációikkal a folyóiratot. Az alkotók munkáikat maguk választotta álnév alatt küldték a szerkesztőségbe, ennek oka a verseny tisztaságának megőrzése volt. A már említett szám végén a szerzők valódi nevének ismertetése előtt felhívást olvashatunk, amely azt kéri az ifjaktól, hogy kélüket szigorúan tartsák titokban és *„zárt levélen mellékeljék irományaikhoz”*.³¹

Az utolsó lapszám végén azoknak az álneveknek a megfelelői olvashatók, akik 1837. május 22-től szerepeltek a *Rózsában*. Hat olyan személyről beszélhetünk, akik különböző álneveken mindvégig publikáltak: Boross Mihály, Dömjén Ferenc, Fekete János, Halka Sámuel, Szücs Dániel és Tóth Antal. A szerkesztésben történt változás és az alkotók számának jelentős csökkenése arra is utalhat, hogy ezen felsorolt ifjak kiváltak az eredeti csapatból, s átvették az irányítást. Tóth Antal szerkesztőbizottságához alkotóként sem csatlakozott nyolc, korábban lelkes diák.

A *Rózsa* összes számát áttekintve megállapíthatjuk, hogy együttvéve 15 személy publikált a lapban, együttesen 36 álnév alatt. Néhány álnév (pl. Ábrándffy, Soroksári, Buksai) feloldásával adósok maradtak, így ezeket ma már lehetetlen azonosítani.

A folyóirat összeállításának folyamatára világítanak rá a 32. és a 60. oldalon található hirdetések, melyek felszólítják a publikálókat, hogy *„tisztán, minden helyes írási hiba nélkül méltóztassanak bekiüldeni irományaikat a szerkesztő-*

²⁹ Rózsa 1836–1837. 399.

³⁰ Rózsa 1836–1837. 432.

³¹ Rózsa 1836–1837. 220.

séghez, mert ezentúl változtatás nélkül fognak azok lemásoltatni 's kibocsátatni."³² Az 5. szám végén pedig „Jelentetik, hogy mai számunktól kezdve már azon módon másoltatnak le a munkák, mint bekiüldetnek, mely mód ezentúl is meg fog tartatni."³³

Az 1837-es év második lapszámában a helyesírási szabályok betartására szólította fel a szerzőket: „a' helyes írásra kevés figyelem fordítatik... a helyes írási hibák ellen már a jövő alkalommal bírálati lapok fognak Rózsánkhoz csatoltatni — figyelmeztetvén egyszer — mivel a Bíráló Urakat a helyes írási hibák szoros megrovására. E' mellett szívesen vétetnek is elfogadtatnak a' szóragasztás szabályai ellen ejtett hibákra küldendő bírálatok is, valamint némely helytelen 's tárgyhoz nem illő szavaknak kimustrálása is."³⁴

A cél tehát egyértelmű volt. A gyakorlatban azonban nemcsak a helyesírást, hanem a témaválasztást, a stílust és általában az anyanyelv igényes használatát is kifogásolták. Összesen nyolc bírálatot olvashatunk, ebből csak a legelső szorítkozik a helyesíráásra, szerzője Zádori, azaz Fördös Lajos. A 10. számban található reflektál az előző bírálatra, egyúttal felszólítja Gergyeni urat, hogy saját neve alatt ne közöljön máshonnan pl. régi kalendáriumokból kilopott „gyűjteményeket”, s ezáltal „ne fertőztesse a szent célt”.³⁵

1837 februárjában olvashatták Fekete János [Zöld Úr] értékelését Tóth Antalnak a *Kén-esső 's a szerencsétlen házasság* című elbeszéléséről, s a *Rózsa* 10., 11., 12. számáról. A válasz gyorsan megszületett, már a következő héten közölték is Rényfi [Szücs Dániel] tollából. Ezután hosszú szünet következik, csak a 26. szám után, 1837 júliusában találunk Tóth Antal szerkesztőtől egy értékelést a *Csontváz* című elbeszélésről, amely hangsúlyozza, hogy nem fordítás. Három éles hangú bírálat zárja a sort, a 29. és a 30. számban, az első a *Rózsa* 27. számában található *De'ső és Vilma*, valamint a *Hullám-sír* című elbeszéléseket marasztalja el, s erre kap választ az utolsó számban Úri úrtól azaz Mizskes Imrétől, s a bírálatok sorát Siormy, azaz Boross Mihály zárja.

Talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy ez az önkéntesen szervezett és csak diákok által felügyelt lap azért halt el, s maradt csupán előzmény, mert a szakmai bírálat személyeskedéssé fajult. „A múlt Rózsa nem volt tövises, hanem ez igen is tövises, melly tövisek a ró'sa bimbóit az olly ártalmas Férgektől, mint Bíráló Úr védik.”³⁶

³² Rózsa 1836–1837. 32.

³³ Rózsa 1836–1837. 60.

³⁴ Rózsa 1836–1837. 76.

³⁵ Rózsa 1836–1837. 112.

³⁶ Rózsa 1836–1837. 440. Siormy szövege.

A MUNKATÁRSÁK ALKOTÁSAI

A diáklap főmunkatársainak írásai nyomán betekinthetünk a kor irodalmába, diákköltészetébe. A szerkesztők (Csilus és Tóth) kivételével az előbb már felsorolt ifjak munkáit vizsgáljuk meg. Érdekes módon mindhárom műnemnek vannak domináns képviselői. Boross Mihály elsősorban epikával foglalatatoskodik, Dömjén Ferencet a színpadok világa, a drámai műfajok érdeklik; Fekete János, Szücs Dániel és Halka Sámuel a lírai műfajokkal jegyzik el magukat.

A „szépművészeti folyó-irat” egyik legszorgalmasabb alkotója Boross (itt: Boros) Mihály, aki 1835-ben kezdte tanulmányait a Pápai Református Főiskola jogi karán. Ő az egyetlen a diák-szerzők közül, aki egész életében szoros kapcsolatban maradt a hírlapirodalommal. Alkotói pályafutása rendkívül gazdag, történelmi, politikai és jogi tárgyú, tudományos igényű munkái mellett számos szépirodalmi próbálkozása is volt, két színművet is írt, *A nyeglék*, valamint a *Csáb és könnyelműség* címmel. Lapszerkesztőként is ismertségre tett szert. Álnéven publikált a *Pesti Divatlapban*, az *Életképekben* is. Boross a *Rózsa* 1. számától, 1836. novemberétől az utolsó, 30. számig (1837. augusztus) rendszeresen közölt írásokat; az utolsó publikáció is az ő tollából származik.

Szinte minden műfajban kipróbálta magát; írt rövid tréfás történetet, elbeszélést, epigrammát, verset. Hat itt közölt elbeszélése közül négy érdemel figyelmet, versei közül néhányat főként azért szeretnénk kiemelni, mert ezek témaválasztása közel áll az elbeszélésekéhez. Választékos álneveket használ: legtöbbször Széplényi, Repdesy és Siromy aláírással szerepel, de a játékos Robosorobi, Lubóczky és Lényfi is őt takarja.

A korizlést, a *populáris elbeszélés* módszereit, technikáját mutatja *A' szerelmesek sírja vagy a' ki holt család* című elbeszélése, melyet a *Rózsa* 12. és 13. számában tett közzé. A romantikus történet a gazdag komáromi hajós lánynak, Bettinek és szegény származású Károlynak titkolt szerelmi történetét adja elő, mely a lány és apja halálával végződik. A szerelmébe belehaló hősnő alakja Vörösmarty *Szép Ilonka* című művét juttatja eszünkbe.

Boross elbeszéléseiben (pl. Jég Leány, Csontváz, *A' szerelmesek sírja*) gyakran a temető, a sírok és kísértetek köré szervezi a történetet, mely a főhős szerelmi csalódásával, halálával végződik. A szerelmi bánat miatti öngyilkosság vagy halál visszatérő motívumai. Vidámabb hangot üt meg, amikor egy félreértéseken (helyzetkomikumon) alapuló szerelmi találkát ad elő (Csókvány).

A népdalok szókincsét és képi világát (galamb, hattyú) is felhasználja néhány szerelmi tárgyú versében. Legsikerültebb ezek közül az *Egy hattyú fordott a' minap* kezdetű, amely a csalfa szerelemről szól.

Boross (Sirormy) szerteágazó, túlbonyolított, dagályos nyelvezetű kísér-tethistóriái időnként szigorú bírálatot kaptak. „*Sirormy Úr — írja egyik bírálója — mindég sírokkal vesződik, tán nevével ragadt reá ezen bús képzelgés? A hívőség sírja és a Hullámsír címök — igaz, hogy sírhat rajtok az Ember egy két bosszú's méreg könnyeket*”³⁷

A szerzőgárdából külön csoportot képeznek a *diákköltők*: Fekete János, Szücs Dániel és Halka Sámuel. Vázlatosan őket is bemutatjuk.

Fekete János joghallgatóként publikált a lapban. Később megbecsült levéltáros, ismert író, költő lett. Róla az alma materből való távozása (1839) után sem feledkeztek meg volt tanárai, diáktársai. A Pápán 1845-ben nyomtatásban megjelenő *Tavaszi* című zsebkönyvben közölték négy versét. Publikált a *Pesti Divatlapban* (1844–46), a Kovács Pál által Győrött szerkesztett *Hazánk* (1847–1848) című lapban, majd a *Hölgyfutárban* (1852–1854). Fontos munkája az *Életiskola a magyar nép számára* (Pest 1858). Verseiről Arany János is írt bírálatot.³⁸

1836–37-ben a diákok szépirodalmi „folyóiratában” Örhalmi Tivadar (Örhalmy), Zöld úr és Scorbuntius álneveken szerepelt. A *Rózsa* első számában az első alkotás tőle származik, egy németből (Achtól) való fordítás: *Linámhoz a távolból*, amely egy kedvese után epekedő, annak hűségében kételkedő ifjú vallomása. Stílusa magán viseli a szentimentalizmus jegyeit. A klasszicizmus kísérőjelenségének sajátossága a reménytelenség megszólaltatása, amihez vigasz a természet, vagy a magány.³⁹ A fiatal Kölcsey mélabús sóvárgásai, Kisfaludy Sándor *A kesergő szerelem* című költeményei jól illusztrálják ezt a stílust.

Figyelemre méltóbb a *Rózsa* 2. és 10. számában közölt két „hangzatka”, azaz szonett (Panasz, Vigasztalás). A szonett, mint tudjuk, kötött rímképletű lírai műfaj, s Virág Benedek óta nevezték magyarul *hangzatkának*. Örhalmy mindkét szonettje követi a klasszikus mintát, azaz két négysoros és két három soros versszakaszból épülnek fel.

A *Panasz* című szonett hangulati szempontból a lemondást a jelen állapotok fölötti kesergés formájában juttatja kifejezésre. A versindító képek a múlt boldogságát festői leírással érzékeltetik:

*Vigan óh mint a' friss folyó hala
Dalolva mint madár kies berekben
Úgy éltem én nem földi érzetekben
Míg rám mosolygott éltem hajnala.*

³⁷ *Rózsa* 1836–1837. 415.

³⁸ SZINNYEI III. Bp., 1894. 303–304.

³⁹ SZABÓ 1986. 137.

Jellegetesen *biedermeier kép* a folyóban fürdő halacska, a „kies berek”, a „nem földi érzetek”, boldogságának helyszínei.⁴⁰ Az első két sor vidámságával szemben áll a második versszaké, amely a jelen szomorúságát ábrázolja: „Nem így, nem így most minden elhala”. Kölcsey hatására ismerhetünk a „nincs érzés, nincs lángszív az emberekben” sorban.

*Ti boldog órák rózsás Édenek. –
Te hajdan boldogító édes álom
Hiába esdek én eltiintenek.*⁴¹

Fájó lemondással sóhajt a lírai én, küzdelem helyett az álmodozással, s az örök álom, a szép halál gondolatával vigasztalja magát szabályos szonett-rikmépletbe öntve a mondandót (a b b a; a b b a; c d c; d c d).

*... édes vágyimat még feltalálom
Ha lány ölébe zár csendes halálom.*

A tragikus véglet lényege az önemésztés szomorúsága, a halál ünnepélyessége, az érzelmi tiltakozás szelidsége.⁴² A jelenből való elvágyódás a csöndes halálba, mint álomvilágba a *biedermeier* eszmeiségének egyik fontos ismertetőjegye. A *biedermeier* irodalmi vonatkozásait Magyarországon monografikus igényrel először Zolnai Béla igyekezett bemutatni. A jelenség átfogó magyarázatát a közelmúltban Wéber Antal végezte el.⁴³

A XIX. század első felének Közép-Európájában kialakult irányzat a polgárság életérzését fejezte ki. A *biedermeier* kezdetben „*az intimszféra védelmét, a kisvilág kultuszát szolgálta az abszolutizmus ellenében, később az idealizált alattvaló stilizációja*” lett.⁴⁴ Valóságérzékenységét, a jelenségek részletező igényét bizonyítja az életkép-irodalom fellendülése, a családkultusz, a házi körben folytatott művelődés, a művészetnek kellemes időtöltésként való felfogása.⁴⁵

A jelenség együtt jár a kommersz irodalom tömeges fogyasztásával. A művészetek befogadásának sajátos rituáléjához tartozik a zsebkönyvek, almanachok divatja.⁴⁶

Fekete János másik szonettje, a *Vigasztalás*, szemben az elsővel, életteli derűt sugároz, s a pillanat örömeiben való elmerülést hirdeti:⁴⁷

⁴⁰ ZOLNAI 1935. 40.

⁴¹ RÓZSA 1836–1837. 19.

⁴² SZABÓ 1986. 141.

⁴³ WÉBER 1999.

⁴⁴ Uo. 46.

⁴⁵ Uo. 42.

⁴⁶ WÉBER 1989. 43–45.

⁴⁷ RÓZSA 1836–1837. 111.

*Szabad lélekkel élj – 's mit a' jelen
Lét nyújt, vedd el, - ne légy békételen.*

Nem idegen ez a műfaj a kor biedermeier polgárától. Az irodalmi élet tanyát üt a kocsmákban, vidám cimborákkal, gondúzó itallal.⁴⁸ Esetleg a szerző maga az előadó. Találunk erre jónéhány példát a későbbi években is (pl.: Petőfi bordaljai). A francia irodalomban Beranger az, aki a bordalköltő típusát megteremt és népszerűsíti.⁴⁹ A pápai gimnázium könyvtárában volt egy 1815-ös kiadású Beranger kötet, de bővebb információnk nincs róla sajnos, mert mára elkallódott már.

Később kialakul a *hazafias bordal*, tipikusan a magyar biedermeier termékeként, miszerint, aki bort iszik, az rossz hazafi nem lehet, s ezt viszi világ-irodalmi tökélyre Vörösmarty a *Fóti dal* című versében. Diákszerzőnk szerény alkotásában a búslakodás okát ugyan nem találjuk, de a vers felütése, a komor sorssal való szembefordulás, és a megszólalás előtti intés Kölcseyhez rokonítja (Huszt). Fekete János más alkalommal a népdal, az óda és elégia műfajával jelentkezik a lapban – az utóbbiaknál Kölcsey és Vörösmarty hatása érződik.

A *Rózsa* másik ifjú poétája, *Sziics* Dániel (1812–1884), pápai teológus, a Kisfaludy Társaság későbbi tagja.⁵⁰ A kollégium tanulóifjúsága az általa költött *Tiszteletversekkel* köszöntötte Pázmány Dénest, a Dunántúli Református Egyházkerület világi főgondnokát hivatalba lépésekor, 1837. július 5-én. Ez ifjú szárnypróbálgatásainak sikerét jelentette. Az irodalmi közéletben epigrammáival, s főleg az ógörög irodalomból vett műfordításaival tűnt fel. Kezdetben az *Athenaeumban* (1840) a *Nemzeti Almanachban* (1841–42) és az *Országgyűlési Almanachban* (1843) jelentek meg alkotásai, 1845-ben a Pápán kiadott *Tavaszi zsebkönyv*be is válogattak verseiből. Lucanus-fordításáért az Akadémia jutalmát kapta. Szophoklész színműveinek fordítását is elvégezte (1847) és 1848-ban a Kisfaludy Társaság tagja lett.

Folyóiratunkban Szücs három álnevet használt, Eromachus, Rényfi és Virányi. Versei mellett egy bírálatot is közzétett, de a 19. szám után egyetlen sort találunk tőle. A *Rózsa* 3. számába bejegyeztek Eromachus álnév alatt egy *Rózsáról* című, *Teusi lantos után szabadon* alcímmel ellátott verset, melyben „az illatajú rózsát”, mint a virágok királynéját igyekszik lefesteni. A rózsza „égi lakók kecses virága” — s egyúttal „a mosolygó Hölgy díszé és gyönyörje”⁵¹ A rózsza jelzői kissé erőltetettek, s az almanachlira nyelvezetét idézik. A hosszabb lélegzetvételi költemény szabályos hét szótagú sorokba rendezett, szerzője igyekszik az időmértékes verseléshez szabni mondani-

⁴⁸ WÉBER 1989. 45.

⁴⁹ ZOLNAI 1935. 80.

⁵⁰ SZINNYEI XIII. Bp., 1909. 1172.

⁵¹ Rózsa 1836–1837. 27.

valóját. Többnyire jambikus lejtésűek a sorok, amely arra utal, hogy a fordítónak nagyon fontos volt az eredeti szöveg metrumának betartása. Valószínűleg emiatt, vagyis a formai pontosságra való törekvés miatt vált helyenként nehezkessé a tartalom közvetítése.

Gyöngybetűkkel írták be a folyóirat 9. és 10. számába *Az Éjkirálynéhoz* című nagyobb terjedelmű, patetikus hangú ódát, melynek kezdő képeiben holdszimbolika szerepel. Az éjszaka asszonyát ostromolja kérésével a *vándor* „*ki busongva jár / Nem birva fáradalmaival*”.⁵² A panaszos kétségbeesés oka Vilma hűtlensége. Endümion, a pásztorfiúból lett király segítségével reménykedik. Futnak a tíz és nyolc szótagból álló sorok, s egy könnyedebbre sikerült rész refrénként ismétlődik:

*Ah! csókolom kegyarczodat
'S ha még kicsiny hevem, jer szállj belém
Endümion szent szelleme!
Így majd szerelmesen mosolyg felém
A pártütő kökény-szeme
S e két rokon láng egybe olvadoz
Mint egykor a sziklák ölén
Az álnok angyal értem gyulladoz.*⁵³

Szücs ódáját is az erőltetett túldíszítettség, biedermeier keresettség jellemzi, pl.: „riasztó rémzetek”, „lepke kényeit”, „vezuvparázs”, „tűzajakán”, „csókszárnyakon”, „csókvízzel”, „szív-éremény”. A 9. számban közölt első rész sorai rímelnak (a-b-a-b) és szabályos négysoros versszakokba rendeződik a szöveg. A folytatásban a patetikus szárnyalás feloldja ezt a szigorú formát, a rímelés eltűnik, csak helyenként bukkan fel olykor-olykor, s csupán a verssorok szótagszáma nem változik, spondeusok és jambusok sorjáznak. Ennek oka lehet a sietség is, hiszen csak egy hét állt rendelkezésére a megkezdett vers befejezésére.

Jó érzékkel választott másik álnevet *bordalaihoz*. A 19. számban egymást követő három „Anakreón után szabadon” magyarázattal ellátott bordal egyes tollú versfaragóra utal. Legsikerültebb az első, amely valószínűleg szintén átköltése egy antik darabnak. Az anakreóni költészet a felvilágosodás hatására újra meghódította az irodalmat. Fő témája a barátságban, borozgatásban valamiféle idill felidézése, s eközben elfeledkezik a komor valóságról.

Nálunk Csokonai Vitéz Mihály volt a legrangosabb képviselője, aki kötetnyi verset írt *Anakreóni dalok* címmel. Hogy mennyire elterjedt idehaza a jambikus lejtésű, hét szótagos versszakokból építkező anakreóni verssor,

⁵² Rózsa 1836–1837. 89.

⁵³ Uo. 97., 99.

talán azzal is bizonyíthatjuk, hogy a mi Szücs Dánielünk, ha nem is játszi könnyedséggel, de gördülékenyen fogalmazta meg a maga mondandóját ebben a formában. A *Bor, szerelem* c. verséből idézünk:

*A' Rhetorok fogásit
Nekem miért tanítod
Szónok belőlem úgy is
Soh sem leszen minek hát ...
Inkább taníts meg inni
Tokaj borát, barátom!
Taníts meg engem inkább
Lányok szemébe nézni⁵⁴*

Nemcsak a „hat évű borból”, hanem a mádíból is jól eshetett a szomjas ifjaknak néhány pohár, amint ez a következő sorokból kitűnik:

*Ha Mádi bort iszom vad
Gondot szalasztok azzal
A' kincsre sem sóvárgok
Dal ébred e kebelben.⁵⁵*

Néhány sor után így folytatja:

*Csatára menj te ádász
Pinczébe lejteek én le
Gyerkőcze tölts pohár bort
Mert jobb ha mámorosan
Mint halva fekszem Úgy-e?⁵⁶*

A harmadik borversének indítása kissé komor színezetű: „Pályát lefutni 's akkor / Ki mulni, lettem én is”⁵⁷ A mai olvasó számára talán belehallhatók e sorokba Kölcsey máig felejthetetlen Zrínyi dalának részletei: „És hol a nép, mely pályát izzadni / S izzadás közt hősi bért aratni” stb.⁵⁸ Bordialhoz nem illenek a mélyenszántó gondolatok, „félre vad gond” — szól poétánk, s vallja: „Ha jó szeszű borom lessz / Úgy tánczolom le éltem”.⁵⁹

Virányin és Eromachuson kívül még egy megnevezéssel él Szücs Dániel, s ez a Rényfi. Stílusos, mert egy komor hangú bírálat alá kerül ez az

⁵⁴ Rózsa 1836–1837. 244.

⁵⁵ Uo., 245.

⁵⁶ Uo., 245.

⁵⁷ Rózsa 1836–1837. 245.

⁵⁸ KÖLCSEY 1990.

⁵⁹ Rózsa 1836–1837. 245.

elnevezés. Az ellenbírálát pedig alt *Kén-esső* című elbeszélés kritikájának ellenében született. A kemény hangú bírálatot kifogásolja, s ostorozza Zöld úr helyesírási hibáit.⁶⁰

Halka Sámuel, a lap másik szorgalmas munkatársa szintén lelkész lesz, sőt egy ideig a csurgói református gimnáziumban is tanít. A pápai alma materben a gimnázium 4. osztályától kezdve a teológiai akadémia elvégzéséig tanult. Költeményeit a *Honművész* (1839–40), a *Koszorú* (1840) című folyóiratok közölték, szerepel alkotása a *Tavaszi zsebkönyvben* is.⁶¹

Teológus korában díjnyertes értekezést írt a protestáns lelkési hivatásról. Később a Fördös által szerkesztett *Papi Dolgozatokban* (1857) publikált. Ugyanezen évben Kecskeméten adták ki a *Templomi imák advent köznapjaiban* című imádságos verseit. *Halka* a *Rózsa* második számától kezdve az utolsó, harmincadik számig folyamatosan publikált. Tollából Tavy Ödön és Álmos álnév alatt dalok, ódák és tanulságos állatmesék kerültek ki. Lírájának két műfaját lehet megkülönböztetni: a könnyed hangvételi *szerelemi dalokat* és a magasztos tárgyat témául választó *ódákat*.

A lap 5. számában *Kölcseyhez* című, négyszer négysoros verse a nagy költő génuszáról szólva, mintegy megjósolja korai halálát. „Már látlak ott fenn fényleni a’ / Csillagos ég kiderült honában” – mondja 1836 decemberén *Halka* Sámuel, bár ekkor még senki sem sejtette, hogy 1838. szeptember 8-án a *Himnusz* szerzőjének véget ér földi pályafutása.

Hasonlóan komoly témát választ a *Világunk* című ódájában, amely rímelés nélküli, hosszú sorokba foglalja a beteljesülni látszó herderi jóslat feletti fájdalmát. Diákunk megközelítőleg sem tudja érzéseit olyan megrázóan megfogalmazni, mint *Kölcsey* a *Zrínyi második énekében*.

Halka lírája másik rétegét a bensőséges, kissé szomorúságos, elégikus hangvételi költemények (*Álom-hon*, a *Hajnali dal* és a *Búcsú 's Kérelem*) képezik. Az Álmos név választása illik az *Álom-hon* című 1837 június hónapban megjelent műhöz. A sok keresgélés után végre megtalált kedves (ezúttal *Ida*) másé lesz. A konklúzió pedig:

*Mert álmodtál csak 'E világon
S' boldogságod itten
Csak álom-hon.*⁶²

Társai és önmaga számára életbölcsestől is szolgál:

⁶⁰ Rózsa 1836–1837. 172.

⁶¹ SZINNYEI IV. 1896. 350.

⁶² Rózsa 1836–1837. 333.

*Tanúságot Fiú
Vegyél 's használd
Ifjuságod öröm
Telt poharát!*⁶³

Összecseng ez az antikvitas és a biedermeier életfilozófiájával. Az öt versszakból álló négysorosok minden másodika rímelni igyekszik, a sorok nyolc és négy szótagosak, hangsúlyos vagy magyaros verselésűek. Megszerkesztettségét bizonyítja, hogy a cím megegyezik a vers utolsó szavával és máshol így nem fordul elő.

A hajnali táj romantikus leírását adja a 26.számban közreadott *Hajnali dal* vers érzelgős tájbrázolásával a szentimentalista líra utózenge a diákköltészetben. A négy versszak első kettője boldogságtól sugárzik, ám a másik kettő gyászról beszél, melynek okát a zárás adja meg:

*Mert az ő lelke
A' kedvelté
Mennybe költözött
Hajnal felé.*⁶⁴

Így összességében melankolikussá válik a költemény. A folyóirat utolsó számában olvashatjuk Halka Sámuelnek szintén Álmos álnév alatt egy olyan versét, amely több szempontból rokonítható az antikokat fordító és átköltő Szücs Rózsáról című költeményéhez. A *Búcsú 's Kérelem* virágszimbolikája miatt érdemel figyelmet. A szerelmes kertész ideáljától, a „szép rósától” vesz végső búcsút. A műdalszerű költemény befejezése hasonlatos egy imához:

*Üdvöz légy már
Te szép angyal
Váló sugárt hint
Az esthajnal.*⁶⁵

Az epika műnemén belül a tanulságos *állatmese* műfajban próbálja ki magát Halka Sámuel, aki tanulmányaiból ismerhette Aiszophos, Phaedrus állatmeséit, Heltai Gáspár fabuláit, olvashatta Fáy András meséit és aforizmáit. Öt alkalommal olvashatunk rövid mesés történeteket: *A havi rózsa* (2. szám), *A sas és foglyok* (5. szám), *A' Fiülmile* (20. szám), *A Fecskék* (21. szám), valamint *A' Csalány és Repkény* (28. szám).

⁶³ Rózsa 1836–1837. 334.

⁶⁴ Rózsa 1836–1837. 358.

⁶⁵ Rózsa 1836–1837. 432.

A *Rózsa* 5. számában található mese arra keres magyarázatot, hogy miért bujkálnak a sas elől az apróbb termetű madarak, pl.: a barázdabillegető és a fogoly. Büntetésül kapták ezt, mivel a madarak nagygyűléséről elkéstek: „átkom reájok — harsog a szirtok lakója — örökös fogolyság legyen tetteik érdemlett díjja”.⁶⁶

A' *Fülmile* mélyebb értelmű, a madarász a fogságban tartott madárnak „természeti dalát mesterséges dalokkal tanítgatá vegyíteni,” ámde amint hazatért és dalra kezdett, rokonsága kinevette. Ezzel talán a sok értelmetlen tanulást gúnyolja ki, ám a következtetést nem vonja le, a mese társadalmi tanulsága nála mindig elmarad.

A dráma műfajával *Dömjén* Ferenc jelentkezik a *Rózsa* számaiban. *Dömjén* (Demjén) szintén lelkész lett, szerepelt a *Tavas* c. antológiában (1845). A jobb vereslők közé tartozott, nevét többször megtaláljuk a képző-társasági jegyzőkönyvben és az érdemkönyvben. A *Tavas*ban nyomtatásban megjelent fordítása, a *János mester* és a *Bársony kalap* c. elbeszélései alapján tudjuk róla, hogy németül és franciául is jól beszélt. A gimnáziumi köztanító feladatait látta el az 1841–42. és az 1842–43. tanévben.⁶⁷ 1848-ban hazafias Pápán kinyomtatott prédikációkkal buzdította a népet a haza védelmére.⁶⁸

Először Kedvtelen álnéven mutatkozott be a 11. számban egy verssel (*Farsangi Köny*), később elbeszéléssel próbálkozott (*Pünköst Napja*), de írt epigrammát, mesét, viccet, azaz „Nevettető Pilulát” is. Álnevei az említett mellett: Szinpadi, Rögtönis, Addteli, Váczi és csak a monogram: D.

A színpadok világa olyannyira érdekelte szerzőnket, hogy a *vígjátékban* és a *szomorújátékban* egyaránt kipróbálta képességeit. A *Pénz Emberség* című, 20 jelenetből álló élvezetes egyfelvonásos vígjátékot a 16. és 17. számban közölte. A cselekményt a leánykérés problematikája köré szervezte. A két kérő inasuk segítségével vetélkedik a lány kegyeiért. Az apa, Fukarfi falusi tábla-bíró a pénzforgató polgár és a maradi köznemes sajátos ötvözeté.

Olyannyira bővelkedik *Dömjén* szövege párhuzamokban a témaválasztásban, a szereplők felvonultatásában, de a helyzet- és jellemkomikumok szerepeltetésében is; hogy joggal feltételezzük: ismerte Kisfaludy remekét. A korabeli színi előadások címlapjainak tanúsága szerint Pápán 1824. december 7-én vitték színre Kisfaludy darabját: „A kérők. Mulatságos Víg Játék Kisfaludy Károly Úrtól”.⁶⁹

Dömjén a kor kedvelt színpadi témáját másolja. Karikírozni igyekszik a leányát gazdag ifjú számára tartogató apát, akit Fukarfi névre keresztel. Solt Andor is felhívta a figyelmet arra, hogy régi vígjátéki hagyomány volt, „oly

⁶⁶ *Rózsa* 1836–1837. 59.

⁶⁷ KISS 1896. 198.

⁶⁸ HUDI 1984. 512–513.

⁶⁹ NÁDASDY 1981. 18. A Kisfaludy-vígjáték szereplőinek beszédmódjáról NAGY 1998. 513.

humoros népetimológiájú nevekkal ellátni a szereplőket, melyek már önmagukban előre jelezték az illető személy jellemét”.⁷⁰

A beszélő nevek a magyar színpadon Kisfaludy óta gyökeresedtek meg. Fukarfiról azonnal eszünkbe juthat Molière: *Fösvény* című drámája, ám a pénzsóvárságon kívül más nem rokonítja őket. A latinizálni igyekvő táblabíró Fukarfi alakjában a pénzforgatásból élő polgár és a maradi köznemes figurája olvad sajátosan egybe. Mintha *A kérők* latinos műveltségű Perfföldyje és Baltafy kapitány ízes-magvas magyarsága ötvöződnék.⁷¹

Amíg azonban Kisfaludy legjobb vígjátékaiban akérők „egy-egy magatartásformát, műveltségtípust és beszédmódot képviselnek”,⁷² Addig szerzőnk nem tudja ily mértékben kihasználni a szereplők karaktereit. Igazából nem a két kérő, hanem az apa és az egyik kérő (Gatey) ellenpontozza egymást, Retekit Széllházy báróhoz csak szándéka, az érdekházasság terve közelíti. Az apa jellemzésére szolgálnak az ilyen és ehhez hasonló mondatai: „én magam örömetst pénzes zacskóvá válnék”, vagy „nem volt, nem is lesz szebb Ember a pénznel”.⁷³

A szavakon túl a tárgyi környezet felépítése is jellemábrázoló erőt sugároz. Az első jelenésben az asztalon két könyv van, az Álmoskönyv és az üzletkönyv, melybe azok neve szerepel, akiknek kölcsönt adott. Amikor az egyik inas hangosan olvasni kezd, ezt halljuk: „Jakab zsidó be hozta a’ nála levő Summa interessét 200 forintot. Az Izsaknál levő 800 forintot Zczignek ígértem, mert az egy forinttal többet ígért az egészre”.⁷⁴ Nemcsak pénzsóvár, hanem babonás is, színrelépésekor rögtön éjjeli álma jelentését kutatja az Álmoskönyvben, s örömmel nyugtázza, hogy pénz áll majd a házhoz. „Miolta ezek a Neologusok vagynak, minden inversa ratione megy. Újságot is azért nem járatok, hogy tele vagynak újj szavakkal, s csak úgy csuklik bele az Ember szeme”.⁷⁵

A kérő megnyerése érdekében azonban maradiságát palástolni akarja: „Gatey a’ mint levele mutatja olyan újj gesztusú ember, azért hát én is valami könyvet szeretnék olvasni”.⁷⁶ Leánya erre egy zsebkönyvvel segíti ki, mellynek címét sajnos nem közli a szerző, de azt tudjuk, hogy a zsebkönyvek divatja ekkoriban igen nagy volt, ezért kapott szerepet a kellékek között.

Az események menetét a két kérő és a két inas megjelenése bonyolítja, de nem pusztán versengés folyik, hanem szerepcsere is történik. A széllhámos Reteki, aki vagyont peres úton elvesztette, a szerencsés Gatey-nak adja ki magát, hogy így elorozza a menyasszonyt. Szerencsére a másik kérő sem késlekedik, és hamarosan fény derül a turpisságra.

⁷⁰ SOLT 1993. 35.

⁷¹ NAGY 1998. 513.

⁷² NAGY 1998. 514.

⁷³ Rózsa 1836–1837. 186.

⁷⁴ Rózsa 1836–1837. 189.

⁷⁵ Rózsa 1836–1837. 184.

⁷⁶ Rózsa 1836–1837. 186.

A kora reformkor vígjátékait vizsgálva Nagy Imre megállapítja, hogy e színműtípusok dramaturgiájában alapvető szerepet játszik az *intrika*, s az intrikus célja elérése érdekében megtéveszti, legtöbbször manipulálja a többieket.⁷⁷ A szituációs vígjáték, melyben a *helyzet* dominánsabb szerepet játszik, mint a jellem, Kisfaludy második vígjátékírói korszakában újabb változatokat teremt. Így láthatjuk bele a *A leányőrző* (1826) vagy a *Három egyszerre* (1829) komikus jeleneteit Dömjén szerény kísérletébe.

A vendéglátás, névnap dínom-dánom szerepeltetésének színpadi hagyománya az iskoladrámák idejéig nyúlik vissza. Már a kegyesrendi Pállya István is él ezzel a fogással a *Ravaszty és Szerencsés* (1768) című drámájában. A tanácsosi tisztség elnyerése érdekében a kapitány névnap i köszöntőt rendel egy poétánál,⁷⁸ s a mi Fukarfink is Gergely napot tart, azaz névnapját ünnepli.

A pápai szabadidős hetilap vígjátékában a lányos házhoz másodikként érkezett ifjú az apa előtt Kergeteges bárónak, Eszter előtt festőnek adja ki magát, s így mindkettő rokonszenvét elnyeri. Romantikus udvarlásából idézzünk néhány sort: „*ne hidjed, hogy elunnád magadat, le festem a' világ öt részeit el utazunk föld abroszokon. Megnézzük a föld legnevezetesebb városait, száraz lábakkal megyünk által az Óceán zajgó hullámain, megnézzük a szabadság honát, s innen megelegedve 's hazánk szomorú emléke vezérlése alatt haza ballagunk*”.⁷⁹ Gatey vallomása Dömjén széles érdeklődési köréről tanuskodik; az ifjú a világ csodás tájainak felfedezésére vágyakozik.

Kisfaludynál *A kérők* 3. felvonásának 6. jelenetében⁸⁰ Széllházy báró tévedésből János inas kezét csókolgatja; – Dömjén jelenetében Reteki ölelgeti az általa Eszternek vélt Ferkó inast.⁸¹ Ugyanott az inasok (Ferenc és Tamás) bölcselkedése, okoskodása⁸²: hathatott Miska inas és Ferkó jelenetének megírására. Ebben olvasható, hogy „*Az akadémia olyan hely, a' hol nagy vastag könyvekből olyan szakállas Tudósok tanítanak*”.⁸³) A filozófus helyett Fülesmókust mondanak, Miska inas Joseph Orrfülszájnak nevezi magát Fukarfi előtt, szavajárása: „Fót hátán fót”,⁸⁴ míg Ferkó unos-untalan ismételt szava: „Merevén”.

Határozottan eltér diákszerzőnk darabja a Kisfaludy vígjátékaitól a női főszereplő karakterének megformálásában. Eszterben nyoma sincs Máli, Lidi, Ida vagy Emmi talpraesetségének, az ügyefogyott, bátortalan kérőből is hálás férjet faragó tehetségének. Sokkal inkább rokon a biedermeier al-

⁷⁷ Rózsa 1836–1837. 518.

⁷⁸ Magyar drámaírók XVI–XVIII. sz. Bp., 1981. 763.

⁷⁹ Rózsa 1836–1837. 204.

⁸⁰ KISFALUDY 1999. 159.

⁸¹ Rózsa 1836–1837. 188.

⁸² KISFALUDY 1999. 141.

⁸³ Rózsa 1836–1837. 198.

⁸⁴ Rózsa 1836–1837. 184.

kotta eszményi nővel, amely házias, szerény, az atyai uralmat csöndesen viseli, s csupán a körülmények kedvező alakulásának köszönheti boldogságát. „Az Ifjú szívében ég lakik, 's abba szerelmi boldogság az üdv”⁸⁵ — áradozik Eszter, aki tettekre semmiképpen sem vállalkozna.

A Kisfaludy-remekék játék a játékban „kettőzött fikciójáról”⁸⁶ sem beszélhetünk a *Pérez Emberség* kapcsán, hiszen az eltérő dialógusok egymásba szövődésére nem találunk példát. Csupán a leányórzés motívumának és az ellesett színpadai fogásoknak némi diákos ízlésű fűszerezése Dömjénnek ez a komédiakísérlete, melyet saját kézírásában nyújt át az olvasónak.

A vígjátékban Reteki számára megtanulandó „actioma” (pérez=emberség) Dömjén másik drámakísérletében is fontos momentum. A *Rózsa vagy a' Kétszínű* című szomorújátékban ezt az elvet vallja a cselvető Ravaszdy is: „a pénz az élet 's a szegénység a halál”.⁸⁷ A választott műfaj azonban előrevetíti a tragikus véget, a bármi áron boldogulni vágyó hősök sorsa szomorú véget ér.

Dömjén Rögtonis álnév alatt a folyóirat 20. számában kezdte közölni a három felvonásból álló drámát, s csak a befejezés után, a 24. szám végén árulták el a szerző kilétét. A ma már kevésbé ismert műfaji megjelölés, a szomorújáték (Trauerspiel) olyan drámai művet sejtet, amelyeknek a hősei szenvedéseket vállalva elpusztulnak ugyan, de nem tragikus hősként, hanem mártirokként.

Magyar színpadon az 1810-es évektől jelent meg a szomorújáték két formája. Az egyik az áltörténeti „herosi”, ide tartoztak a *Hamlet*-variációk, a *Lear király*, a *Macbeth*; a másik pedig az ún. polgári szomorújáték, amelynek országszerte elterjedt képviselője Schiller *Ármány és szerelem* című drámája volt.⁸⁸ A klasszicizáló szomorújátékot főleg Erdélyben kedvelték.

„A' Szerelem féltésnek gyászos következtései”⁸⁹ Magyarázattal ellátott címlap arról árulkodik, hogy Pápán 1824. április 20-án előadtak egy öt felvonásos szomorújátékot, amelynek a pontos címét sajnos nem ismerjük. Akár a Schiller-dráma egyik magyarítása is lehetett. Dömjén drámaszövege azonban ezzel csupán a női főszereplő tragikus halálában rokonítható.

A *Rózsa vagy a' Kétszínű* szerzője polgári szomorújáték hagyományait folytatja, amikor a szerelemféltést választja témájául. A végzetes félreértéseket egy cselvető, Ravaszdy terveli ki, ő komponálja az eseményeket. Egy gazdag földbirtokos egyetlen lányát, Ágneszt nem választottjához, Hiszfalvy Gyulához, hanem az arisztokrata Fennlakyhoz szeretné feleségül adni. A szerelmesek elválasztására törekszik Ravaszdy is, aki látszólag Fennlaky útját igazítja a lányhoz, valójában saját maga szeretné nélkül venni Deli Ág-

⁸⁵ Rózsa 1836–1837. 186.

⁸⁶ NAGY 1998. 511.

⁸⁷ Rózsa 1836–1837. 254.

⁸⁸ KERÉNYI 1981. 135.

⁸⁹ NÁDASDY 1981. 17.

nest. Terve eléréséhez cselt eszel ki: akkor, amikor Hiszfalvyt már gyanúba keverték az apát megtámadó haramiák, ő elhiteti az ifjúval, hogy Ágnes már nem szereti. Tanácsolja, hogy bosszúból gyorsan vegyen felségül egy özvegyet. A meglehetősen gyerekesen gondolkodó Gyula meg is teszi ezt: „*Megmutattam, hogy nemcsak egyedül ő az, a'kit én az oltárhoz vezetni tudok*”.⁹⁰ A lányt kedvese hűtlensége halálos kórba juttatja, élete hamarosan véget ér. Ám a gonosz Ravaszdy és Fennlaky is tragikus sorsra jut, és Hiszfalvy számára sem marad más lehetőség, mint az, hogy önkezével vessen véget életének.

A rózsza a szerelmesek boldogságát, egymás iránti hűségét hivatott jelképezni. Fennlaky egy éjjel meg akarja rongálni a növényt, hogy ezzel igazolja Ágnes előtt a távollévő Gyula hűtlenségét. Tettének végrehajtásában megzavarja Maszlag, aki egy cigányasszony jóslata miatt el akarja lopni Ágnes rózsáját beteg szeretője, Kati számára, azért, hogy az meggyógyuljon tőle. Ravaszdy és Fennlaky ármánykodásáról a rózsza egyik fiatalt sem „tájékoztatja”, Ágnes vakon bízik kedvesében, aki pedig könnyen hitelt ad barátja szavainak. Így rendelődik hozzá a rózsához értelmező jelzőként a kétszínű.

Az események bonyolításában fontos szerep jut az erdei haramiáknak, Fennlaky mint haramiavezér lép elének a második felvonásban, és megbízásából megtámadják a legények Deli Jónást. Fennlaky menti meg a rablóktól, s ezzel hálára kötelezi a lány apját. Káka, Gazfi, Csákány, Balta és Maszlag az erdőben egy tisztás körül ülnek és somlai bort iszogatnak a harmadik felvonás nyitójelenetében. Így énekelnek:

*A hűs erdő magányába
Minden bükknek árnyékába
Van a' hazánk 's életünk ...
Igyünk ne lássunk bánatot
Nem szolgálunk mi robotot.*⁹¹

A haramiák ilyen sokoldalú, a cselekmény szövésében való döntő szerepeltetése arról árulkodik, hogy szerzőnk láthatta színpadon Schiller drámáját, amely 1794-ben mutattak be először.⁹² A XIX. század elejétől *Angyal Bardi*, *Zöld Marci* címmel megszületnek a magyarított utánpótlások, amelyek hősei gyakran az életből vett szereplők, a betyárok. Bár Nádasdy Lajos kutatási eredményeit is igyekeztünk felhasználni, a korabeli címlapok nem tudósítanak bennünket a *Haramiák* egyetlen pápai előadásáról sem. Mivel azonban az 1830-as években ezek a rablójelenetek gyakran előfordultak egy-egy szo-

⁹⁰ Rózsza 1836–1837. 130.

⁹¹ Rózsza 1836–1837. 309.

⁹² KERÉNYI 1981. 117.

morú- vagy érzékenyjáték betéteként, biztosra vehetjük, hogy az, aki részt vett vándorszínesz-előadásokon, látott ilyet a színpadon.

A *Rózsa* egyetlen szomorújátékát színesíti a vígjátékokból kölcsönzött „férfifaló” özvegy szerepeltetése. Csipkeváriné már két urát is eltemette, újra házasodni kíván, ezúttal Ágnes kedvesével vezeteti oltár elé magát. Kacagatóan enyeleg Gyulával: „reménylem, hogy a’ szépen kinyílt ’s illatozó virágot ha letöri gondosan fogja ápolni”⁹³ Az ifjú férj válaszul „Kelepityeségednek” szólítja asszonyát.

A színpadok világa felé vágyó szerző drámájának szerkesztettségét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy kellően át nem gondolt témát vetett papírra, következetlenségei, a cselekmény szétburjánzása, a szálak elvarratlansága nehezíti a megértést. A cselvető motiváltsága sem elég indokolt, a szereplők jellemábrázolása egysíkú. A maga sorsát irányítani képtelen tragika alakja pedig végletesen egyszerű. Ravaszdy önvádlásának előkészítésére sem maradhatott ideje és módja a szerzőnek, hiszen négy egymást követő számban jelent meg munkája..

A már ismertett víg- és szomorújáték, mint a drámai műfaj mellett meg kell említenünk azt a „Néző Játékot”, amely *Jó Fiú* címmel kapott helyet a *Rózsa* első öt számában. Szerzője az a Csilus János, aki a folyóiratot 1837. április 24-ig szerkesztette. Alkotása kevésbé ötletes, mint Dömjén Ferencé, a szereplők nevei (Firmin, Marcelle) idegen hatásról árulkodnak. A cselekmény egy váltó körül zajlik, mely a szerelmesek közé áll, de végül minden jóra fordul, és a két fiatal egymásé lehet.

A vázolt három drámakísérllet is igazolja, hogy a szerzők a korabali színjátéki normákat és technikákat sikeresen alkalmazták a *Rózsa* hasábjain megjelenő műveikben. A diáklap színvonalát lényegesen emelték az ügyes drámakísérlletek.

MERLEG

A pápai képzőtársaság történetét feldolgozó kutatóktól⁹⁴ eltérően nem az önképzőkör működésére, hanem annak előzményeire fordítottuk a figyelmet, amikor a pápai diákok több mint másfél évszázaddal ezelőtti próbadolgozatait vizsgáltuk. Zsengéik révén bepillantást nyertünk a reformkori közköltészetébe, amely hosszú ideig tovább élő, folyton variálódó, közösségi jellegű költészet. Bizonyos tekintetben átmeneti típus a folklór és a műköltészet között. A szerzőinek, másolóinak iskolázott, értelmiségi volta következtében a népköltészettől határozottan elkülönül.⁹⁵

⁹³ RÓZSA 1836–1837. 320.

⁹⁴ BORSOS 1892., SZABÓ 1913., TRÓCSÁNYI 1981.

⁹⁵ BÍRÓ 2000. 21.

A XVIII. század népszerű katonaverseinek, szerelmi énekeinek, egyházi jellegű énekköltészetének szerzői és fenntartói kollégiumi diákok voltak. „Ez a népiesnek tűnő költészet nem az orális, népi hagyományból érkezik, hanem a kollégiumokban együtt élő, eltérő gazdasági és szociális háttérrel rendelkező, különböző kultúrájú diákság együttes alkotása, ízlésének, tudásának közös terméke.”⁹⁶

Diákjaink kéziratos hetilapja a protestáns iskolák ezen hagyományában gyökerezik, s több ponton érintkezik a közköltéssel. A folklór és az elit kultúra közötti jellegét műfaji sokszínűsége adja, hiszen a „kökény szemű barna lyány”-tól „Endümion szent szellemé”-ig, azaz a népdaltól az ódáig szárnyal poétáink képzelete. A folklórból merítenek a „falusi csöp” és a „gondolattörődék” témái, ízlésvilágukban meghatározóak a népdalok hasonlatai, metafórái. Fekete szonettjei, Szücs és Halka ódái és bordalai, Boros rémtörténetei és Dömjén színdarabjai az elit kultúra irodalmi kánonjához szeretnének igazodni.

Ha az epika műnemén belüli próbálkozásokat összegezzük, megállapítható, hogy az a műfaji átalakulás, amely a reformkor első (1825–1830) és második (1830–1841) szakasza között a történelmi tárgyú, hősi eposzról a regényre helyezi a hangsúlyt, némiképp Pápán is tetten érhető. A közreadott dolgozatok között egyetlen egy hőseposz-kísérletet sem találunk, annál több *elbeszélést* és *novellát* olvashatunk, még⁹⁷

Nem lennének igazságosak, ha a legtöbb epikai szöveget publikáló diákok, Boross Mihályt túlzottan lebecsülnénk kezdetleges történeteikért. Hiszen a magyar regény- és novellairodalom fejlődésének kezdetén van ekkor. A műfaji kérdésekkel foglalkozó Bajza József a *Kritikai Lapok* hasábjain (1833-ban) „a regény-költészetéről” is értekezett. A valódi regénynek véleménye szerint az emberiség karakterét kell ábrázolnia. A novellában szigorú egységnek kell lennie, mivel a cselekményt kénytelen szűkebbre szabni az alkotó. „Míg a regény a dolgokat eredetöknél fogja fel, a novella oly körülményeknél kezdődik, melyek már a kifejlésnek bizonyos pontján állanak, a történet fonala feszült állapotban van” — hangsúlyozza.

Ha felidézzük a Sirormyt, Boross Mihályt ért szemrehányásokat, a karakterrajz hiányát, a cselekmény laposságát stb., ráismerhetünk Bajza gondolataira, melyek bizonyos mértékben begyűrűztek az irodalmi ízlést fejlesztő körökbe, így a pápai hetilap szerkesztőségébe is.

A líra területén a lapban ígéretes útkereséseknek lehetünk szemtanúi. A korban népszerű almanach-költészet kissé erőltetett, mesterkélt hangvételét maga Bajza is népszerűsítette *Auróra*-beli publikációval. A szentimentalizmus és a biedermeier kísérőjelensége mind az epikában, mind a lírában született műveknek. Érdekes módon a Rózsában a hazaszeretet érzését ritkán foglalták versbe. Néhány év múlva, az önképzőkör ülésain majd

⁹⁶ BÍRÓ 2000. 22.

⁹⁷ A 8–10. számban La Fontaine-től is fordítottak *A' Nagyszívú Ember* címmel.

egymást érik a lengyelsiratók, a hazaszeretet versei, a szabadságról írt dalok. (Petrovics is szavalta Gaál Józsefnek *Az ólmos botok* című költeményét.)

Cs. Gyimesi Éva a lírai fikciót⁹⁸ vizsgálva hangsúlyozza, hogy a teremtett világ fontos kérdése az, hogy milyen a viszony a költői alany és a leképezett világ között. Ábrázoló, azaz tárgyszerű, vagy pedig énszerű. Petőfinél jól elkülönülnek az alanyra és a világra vonatkozó tényezők, bizonyos távolságtartás jellemzi a költőt.

Az Rózsában is tetten érhető almanachlira mesterkéltsége éppen abban nyilvánul meg, hogy a helyszín, a valós környezet túlságosan légiesített, hangulati elemekkel átszőtt, a tartalmi mondanivaló elsikkad a formai elemek között.

A pápai diáklap egyszerre több funkciót ellátott: fóruma volt a tanórán kívüli önművelésnek, műhelye az irodalmi próbálkozásoknak, s az újság- és folyóiratszerkesztésnek.⁹⁹ A lap munkatársai igyekeztek egyéni ízt adni publikációiknak. Közzétett műveik eredetiség és esztétikai érték tekintetében nem mindig feleltek meg a kor magasabb követelményeinek. Nélkülük azonban nem jöhetett volna létre a magyar nemzeti irodalom — s annak olvasótábora. Közülük senki sem vált jelentős íróvá, de volt, aki sosem hagyott fel irodalom művelésével.

Törekvésük folytatásaként alakulhatott meg a Képzőtársulat, amely nemzedékeken át keretet adott a kollégiumi önművelésnek, irodalmi kísérletezésnek.

IRODALOM

- BARCZA 1988 = BARCZA József (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. Bp.,
- BODOLAY 1963 = BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Bp.,
- BORSOS 1892 = BORSOS Károly: A pápai ev. ref. főiskolai Képzőtársulat története 1841–1891. Pápa,
- CYIMESI 1987 = CYIMESI Éva, Cs.: Teremtett világ. Bukarest,
- HORVÁTH 1978 = HORVÁTH János: A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig. Bp.,
- HUDI 1984 = HUDI József: Veszprém megyei parasztmozgalmak 1848–49-ben. Tanulmányok Veszprém megye múltjából 3. (Szerk. Kredics László) Veszprém, 1984. 337–529.
- HUDI 2001 = HUDI József: Pápa szabadalmas mezőváros a reformkorban. = „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. (szerk. Mezei Zsolt) Pápa, 2001. 13–23.
- JUHÁSZ 1943 = JUHÁSZ Géza: Csokonai utódai. = Protestáns Szemle, 1943. 139–144.

⁹⁸ CYIMESI 1987.

⁹⁹ HUDI 2001. 22–23.

- KERÉNYI 1981 = KERÉNYI Ferenc: A régi magyar színpadon 1790–1849. Bp.,
 KISFALUDY 1999 = KISFALUDY Károly válogatott drámái. Bp.,
 KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története. 1531–1895. Pápa,
 KÖLCSEY 1990 = KÖLCSEY Ferenc összes versei. Bp.,
 NÁDASDY 1981 = NÁDASDY Lajos: A pápai kőszínház története (1817–1931). Veszprém,
 NAGY 1993 = NAGY Imre: Nemzet és egyéniség. Drámairodalmunk az 1810-es években: A hazafiság drámái. Bp.,
 NAGY 1998 = NAGY Imre: Heraklik és Demokrit. (A korai reformkori vígjáték dramaturgiája). = Irodalomtörténet, 1998. 4. sz., 512–523.
 SEBESTYÉN 1919 = SEBESTYÉN Károly: Dramaturgia. A drámai műfajok története és elmélete. Bp.,
 SOLT 1933 = SOLT S. Andor: A magyar dráma színpadi műformáinak kialakulása a XIX. század első harmadában. Bp.,
 SZABÓ 1986 = SZABÓ Zoltán: Kis magyar stílustörténet. Bp.,
 SZABÓ 1913 = SZABÓ Imre: A pápai ev. ref. főiskolai ifjúsági Képzőtársulat története 1891–1912. Pápa,
 SZINNYEI 1893–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Bp.,
 TAVASZ 1845 = Tavasz zsebkönyv. Pápa,
 TOLDY 1908 = TOLDY Ferenc: Gyászbeszéd Péczely József felett. Bp.,
 WÉBER 1999 = WÉBER Antal: A biedermeier-jelenségről. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1989. 1–2. sz., 34–47.
 ZOLNAI 1935 = ZOLNAI Béla: Irodalom és biedermeier. Szeged,

SUMMARY

MRS. PÉTER KERPEL
„Rózsa” (1836-1837), a college periodical in Pápa, Hungary from the 19th Century

During the decades before the 1848 revolution in Hungary the students of the Pápa Calvinist College established several handwritten periodicals. Titled „Házaló”, a periodical was launched in the school year of 1834/35 and in 1836/37 another one called „Rózsa” was published. The essay presents the birth, structure and authors of the latter one. Fifteen wellknown authors published poems, short stories and plays in it. Besides serving as pastors, many of them pursued literary activity as well. The history of Hungarian literature has preserved their names as poets, translators or journalists.